

Studying the Status of National and Local Languages in Policy Documents of Islamic Republic of Iran

Masoud Golchin

Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran (golchin_masoud@yahoo.com)

Fardin Mansouri

(Corresponding Author)

PhD in Cultural Policy, Sociology Department, Faculty of Literature and Humanities, Kharazmi University, Tehran, Iran (fardinmansouri@gmail.com)

Abstract

The purpose of this article is to study the position of the national language and the local language in the institutional policies of the country. The current research method is the analysis of the qualitative content of the documents and policies of the three institutions of education, culture and Islamic guidance and radio and other important and influential documents in this field (Citizenship Rights Charter, Supreme Council of Cultural Revolution, Comprehensive Scientific Map of the Country, Vision Document 1404 and the cultural engineering map of the country). 8 main categories were extracted from the research data: the Persian language is an element of identity, the connection of the native identity with the national identity as a symbol of cultural and political solidarity, the spread of the Persian language, script and literature in the transnational area, the Persian language as a tool for promoting religion, strengthening the Persian language and script. To promote science, publication and teaching of Persian language, media language and education environment, the need to pay attention to local languages and the issue of bilingualism and the priority and need to pay special attention to the strengthening of Persian language, literature and calligraphy. The findings indicate that among the categories extracted from the documents and policies, apart from the two categories of connecting the native identity with the national identity, the code of cultural and political solidarity, and the need to pay attention to the local languages and the issue of bilingualism, which is aimed at preserving the local language and identity In other categories, it is mentioned only to strengthen and promote the national language.

Keywords: National Language, Local Language, Identity, Solidarity, Institutional Policies.

Social Problems of Iran

Journal, Vol. 15, No. 1, Spring 2024, 221-251.

Received: 20/6/2023 Accepted: 19/8/2023

Extended Abstract

1. Introduction

Understanding the contexts of local and ethnic language development depends on understanding its status in a national-ethnic language discourse; In such a way that the determined policies are also affected by this discourse. In Iranian society, ethnic or native languages take two different paths in front of the national Persian language: firstly, the ethnic languages fall under the control of the national language, and secondly, the ethnic languages act in a way to preserve their survival against the national language. Therefore, considering the necessity of bringing up the relationship between national and local language as a national and public concern, it can be said decisively that there is no public discussion in this field not only in the upstream document commissions, but even in the universities of the country, talking about these cognitive issues that are related to the understanding of the category of ethnic languages and local language and formulating appropriate policies with it has rarely been done, the present research aims to study the position of national and local languages in these policies by analyzing the content of the documents and policies of the three institutions of education, culture and Islamic guidance and broadcasting based on the hidden meanings in these documents.

2. Method

The current research method is qualitative content analysis of documents and policies related to national and local languages. The process of content analysis in this article was done in 5 steps. In the first step, the research problem was determined. In the second step, the researcher asked his questions regarding the problem and its goals. The third step was sampling of policy documents. In the fourth step, the analysis unit and the context were specified. The unit of analysis is clause, article and note, and the unit of context is documents and policies. The fifth step was the coding and categorization process.

3. Findings

8 main categories were extracted from the research data: The first category is: the Persian language is an identity-giving element. The analysis of the documents emphasizes the strengthening of the national identity based on the Persian language, in such a way that the code of the national identity is the Persian language. The second category is: connecting the native identity with the national identity is the code of cultural and political solidarity It is stated in the documents that in order to better

understand the national geography, it is necessary to know the local history and culture. The third category is: the spread of the Persian language, script and literature in the transnational scope. According to the documents, it is necessary to promote the Persian language for students abroad and at the level of all countries. The fourth category is: the Persian language as a tool for the promotion of religion. The findings indicate that the Persian language and literature should be taken into account in sync with the Arabic language in the expansion of the Islamic religion and Islamic education. The fifth category is: strengthening of the Persian language and script as a platform for the promotion of science, publishing and teaching the Persian language. The findings emphasize that the Persian language, calligraphy and literature should be used more in the curriculum, and that teaching in the Persian language should be a priority in universities. The sixth category is: Persian language is the language of the media and educational environment. The analysis of documents shows that the organization of Persian language writing in virtual environments and the use of Persian language in educational networks are priorities and necessities. The seventh category is: the need to pay attention to local languages and the issue of bilingualism. The findings and analysis of documents emphasize the necessity of being bilingual for educators in bilingual areas, so that all educators in bilingual areas must be bilingual themselves in order to be a link between national and local languages. The eighth category is: the priority and the need to pay special attention to the strengthening of the Persian language, literature and script. The findings and analysis of documents emphasize the promotion of a positive attitude towards the Persian language among Iranian people and different ethnicities.

4. Conclusion

Persian language has always played a very important role in the unity and integrity of Iran's tribes and people since ancient times. All the ethnic, racial and linguistic groups in the three civilizational periods of Iran's history, if they have fought and disagreed about anything else, they have always been on the same page about this issue. The Persian language has been formed as the main axis of national unity, a conscious choice based on social and historical needs. As the Persian language proved so that the torch of Islamic culture and civilization is not completely extinguished and acts like a wall with perseverance in facing the challenges of religious identity. Also, the Persian language as a transnational language, in order to be able to adapt to the times and perform its tasks properly, in addition to creating new Persian words and ethnic and local languages of the same root based on the abilities of these languages, whenever necessary, absorb the simple roots of foreign words in its derivation system so that it can be effective as a transnational language. From the perspective of Persian language being the language of science, it can be said that

science and scientific development do not happen in a vacuum and need a linguistic environment. In the comprehensive scientific map of the country, eight major goals for the country's science and technology system are listed, the sixth of which is to promote the position of the Persian language among the international scientific languages. Persian as a benchmark language should become a media language, being a media language also means a communication language. If the ethnic and local languages can be presented in the media on a national and local scale, a large communication group of national and local languages can be formed. In the studied policies, the necessity of bilingualism has been emphasized. But the language policy of Iran's educational system is based on the Persian language as the official language of education, and all students in the country are considered to be Persian-speaking, while in our country, all children at the age of six or seven do not have the same language status and their mastery of the Persian language is not the same. Finally, it can be said that what can be seen in policies is a special and multifaceted attention to the Persian language, which is less seen in the field of ethnic languages

مطالعه جایگاه زبان‌های ملی و محلی در اسناد سیاستی جمهوری اسلامی ایران

مسعود گلچین^۱فردین منصوری^۲

چکیده

این نوشتار، مطالعه جایگاه زبان ملی و زبان محلی در سیاست‌های نهادی کشور را مدنظر دارد و برای دستیابی به این هدف، از روش تحلیل محتوای کیفی اسناد و سیاست‌های سه نهاد آموزش و پرورش، فرهنگ و ارشاد اسلامی و صداوسیما و دیگر اسناد فرادست مهم و تأثیرگذار در این گستره (منشور حقوق شهروندی، مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی، نقشه جامع علمی کشور، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و نقشه مهندسی فرهنگی کشور) بهره‌گیری شده است. از داده‌های پژوهش، ۸ مقوله اصلی استخراج شد: زبان فارسی عنصر هویت‌بخش، پیوند هویت بومی با هویت ملی رمز همبستگی فرهنگی و سیاسی، اشاعه زبان، خط و ادبیات فارسی در گستره فراملی، زبان فارسی به مثابه ابزاری برای ترویج دین، تقویت زبان و خط فارسی بستری برای ترویج علم، نشر و آموزش زبان فارسی، زبان رسانه و محیط آموزش، ضرورت توجه به زبان‌های محلی و مسئله دوزبانگی و اولویت و لزوم توجه ویژه به تقویت زبان، ادبیات و خط فارسی. یافته‌ها دلالت بر آن داشت که در میان مقولات مستخرج از اسناد و سیاست‌ها، به‌غیر از دو مقوله «پیوند هویت بومی با هویت ملی رمز همبستگی فرهنگی و سیاسی» و «ضرورت توجه به زبان‌های محلی و مسئله دوزبانگی» که به حفظ زبان و هویت محلی پرداخته‌اند، در سایر مقولات تنها به تقویت و ترویج زبان ملی اشاره شده است.

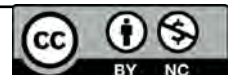
کلیدواژگان: زبان ملی، زبان محلی، هویت، همبستگی، سیاست‌های نهادی.

۱. دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران/ golchin_masoud@yahoo.com
۲. دکترای سیاست‌گذاری فرهنگی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)/ fardinmansori@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۳/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۵/۲۸

فصلنامه مسائل اجتماعی ایران، سال پانزدهم، شماره ۱، بهار ۱۴۰۳، صفحات ۲۲۱ تا ۲۵۱

۱. مقدمه و بیان مسئله

در طول تاریخ، همواره دولت-ملت‌ها میراث چندفرهنگی و چندزبانی خود را رد کرده و در پی سیاست‌گذاری برای توسعه هویت بر اساس مفهوم یک ملت بوده‌اند. مفهوم هویت که توسط آرمان‌پردازان دولت-ملت پیشنهاد شد، تفاوت‌های اجتماعی را پوشش نداد که این موضوع به راحتی در سیاست‌های زبانی دیده می‌شود. بسیاری از دولت-ملت‌ها مقرراتی را برای آموزش همه مردم به روش یکسان ایجاد می‌کنند و با این کار، تفاوت‌های فرهنگی را در نظر نمی‌گیرند؛ اما امروزه، برخلاف گذشته، بسیاری از دولت-ملت‌ها مجبور شده‌اند در نظام‌های آموزشی خود تجدیدنظر کنند و تنوع درون آن را در نظر بگیرند (هورنبرگر، ۲۰۰۸ و بنکرز، ۲۰۰۹).

اما در ایران، دولت‌ها با توجه به سیاست و ایدئولوژی خاص خود در حوزه سیاست‌های زبانی ملی-محلی، به شکل‌های متفاوتی عمل کرده‌اند. دوره پهلوی اول همچون نقطه عطفی در تاریخ نگریده می‌شود که با سیاست‌های کثرت‌زدایی و یکسان‌سازی در فرایند تجدد آفرانه زمینه را بر بالندگی زبان‌های ایران تنگ کرد. می‌توان نشان داد که برساخته سیاست زبان در این دوره، از حکم «زبان فارسی به عنوان زبان مشترک» به حکم «زبان فارسی به عنوان زبان واحد» حرکت کرده و سیاست تک‌زبانی را شرط وحدت ملی در ایران قرار داده است (قریشی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۲۶).

با روی کار آمدن پهلوی دوم و خروج رضاشاه از سایه سیاستمداران پیر، از دهه ۱۳۴۰ سیاست زبان بر پایه برقراری ارتباط با کشورهای پیشرفته و غربی بود؛ در نتیجه نیاز به تعامل با افراد خارجی و آموختن زبان‌های خارجی موجب گسترش زبان‌های بیگانه شد. اضافه شدن برنامه‌های درسی زبان در مدارس و برنامه‌های رادیو و تلویزیون ملی و راه‌اندازی نهادهایی مانند انجمن ایران و آمریکا، نشانه‌هایی از این سیاست زبانی بود.

در دوره بعد از انقلاب اسلامی، سیاست‌های زبانی تفاوت‌هایی را با دو دوره پیشین داشته است. از جمله در اصل پانزدهم قانون اساسی زبان رسمی کشور مشخص شد و زبان‌های محلی به صورت قانونی به رسمیت شناخته شدند و آزادی‌های نسبی به آن‌ها اعطا شد. تا قبل از این، در هیچ قانون رسمی زبان فارسی به عنوان تنها زبان رسمی در ایران مشخص نشده بود و سیاست رسمیت بخشی به زبان فارسی عموماً به صورت شبه‌رسمی

1. Hornberger

2. Banks

و به وسیله بخشنامه‌های دولتی به مدارس و ادارات ابلاغ می‌شد؛ اما مصوبات و اصولی که در ادامه به تصویب رسید، این تفاوت را به نوعی با چالش مواجه کرد. در سال ۱۳۶۸ فرهنگستان زبان و ادب فارسی با هدف حفظ قوت و اصالت زبان فارسی رسماً آغاز به کار کرد. هرچند در قانون اساسی زبان‌های قومی به رسمیت شناخته شده‌اند، اما با توجه به قوانین مذکور عملاً در سیاست‌گذاری فرهنگی جایگاه مهمی برای آن‌ها تعریف نشد (خالق‌پناه و سنایی، ۱۳۹۹: ۷۵).

درک زمینه‌های رشد زبان محلی و قومی، منوط به درک وضعیت آن در یک گفتمان زبانی ملی-قومی است؛ چراکه سیاست‌های تعیین شده نیز متأثر از همین گفتمان است. دو مسیر متفاوت در برابر زبان فارسی ملی فراروی زبان‌های قومی یا مادری در ایران وجود دارد: اول، اینکه زبان‌های قومی در سیطره زبان ملی روبه‌افول و کم‌رنگ شدن قرار بگیرند؛ و دوم، اینکه زبان‌های قومی به یک نوع حفظ بقای خود در برابر زبان ملی اقدام کنند. قاطعانه می‌توان گفت بحث عمومی در این زمینه نه تنها در کمیسیون‌های اسناد بالادستی وجود ندارد؛ بلکه حتی در دانشگاه‌های کشور سخن گفتن از این مسائل شناختی که به فهم مقوله زبان‌های قومی و محلی و تدوین سیاست‌های مناسب با آن منجر شود، به ندرت انجام شده است. بنابراین، با توجه به ضرورت مطرح شدن ارتباط زبان ملی و محلی به مثابه یک دغدغه ملی و عمومی، تحقیق حاضر با تحلیل محتوای اسناد و سیاست‌های سه نهاد آموزش و پرورش، فرهنگ و ارشاد اسلامی و صداوسیما، به مطالعه جایگاه زبان‌های ملی و محلی در این سیاست‌ها بر اساس معنای نهفته در این اسناد پرداخته است.

۲. ملاحظات نظری

در این قسمت به مروری نظری در حوزه زبانی، فرهنگی و رسانه پرداخته می‌شود.

۲-۱. سیاست زبانی

در حوزه سیاست زبانی، تُلُفسون^۱ (۱۹۹۱: ۱۱۲) با پُررنگ جلوه‌دادن جنبه سیاسی این مقوله، سیاست زبانی را نهادینه‌شدن زبان به مثابه مبنایی برای تمایز بین طبقات و گروه‌های اجتماعی می‌داند؛ بدین معنا که سیاست زبانی سازوکاری برای قراردادن زبان در ساختار اجتماعی است که در آن ساختار، زبان می‌تواند تعیین‌کننده دسترسی به قدرت سیاسی و منابع اقتصادی باشد.

1. Tollefson

شوهامی^۱ نیز معتقد است که سیاست آموزشی زبان در خلأ شکل نمی‌گیرد، بلکه تابع و متأثر از ابعاد سیاسی، اجتماعی و اقتصادی است. به‌طور خاص زبان مادری، خارجی و جهانی در کانون توجه سیاست آموزشی زبان قرار دارد. اگرچه معمولاً سیاست‌های آموزشی زبان برخلاف سیاست‌های زبانی، آشکارا در اسناد و قوانین رسمی و دولتی مطرح می‌شوند، اما در موارد متعددی شاهدیم که این سیاست‌ها به نحوی ضمنی و بر اساس عملکردها قابل‌درک‌اند که به آن‌ها سیاست‌های پنهانی یا مخفی^۲ گفته می‌شود (شوهامی، ۲۰۰۶: ۶۸).

مک‌کارتی^۳ نیز سیاست زبانی را به‌مثابه فرایند فرهنگی-اجتماعی پیچیده و متأثر از روابط قدرت معرفی می‌کند. به باور وی، بر پایه چنین قدرتی است که ادعاهایی تجویزی پیرامون کاربردها و صورت‌های صحیح و ناصحیح مطرح شده است و سیاست‌گذاران، کاربردها و شأن زبان را مدیریت می‌کنند (مک‌کارتی، ۲۰۱۱: ۶).

۲-۲. سیاست فرهنگی

سیاست‌گذاری فرهنگی، نوعی پروژه گفتمانی در راستای گفتمان مسلط اجتماعی و سیاسی است. ایجاد یک فضای گفتمانی و جهت‌دهی رفتارهای فرهنگی توسط این فضا، یکی از مهم‌ترین دستاوردهای نظریه گفتمان در فهم سیاست‌گذاری فرهنگی است. سخن اصلی این است که یک گفتمان با ایجاد یک محور مرکزی معنایی، سامانی نظری به مفاهیم مختلف و متعدد اجتماعی و فرهنگی می‌دهد (اشتریان، ۱۳۹۱: ۱۳۰). در این راستا، نقش نهادهای حکومتی در ترویج و تقویت گفتمان مسلط اهمیت ویژه‌ای دارد. این نهادها از طریق ابزارهای مختلف همچون رسانه‌ها و نظام آموزشی، به شکل‌دهی و تثبیت این گفتمان‌ها می‌پردازند.

مک‌گویگان^۴ معتقد است که گفتمان می‌تواند مرزهای هویتی را تصریح کند و خود و دیگری فرهنگی را در ذهن و دل یک فرهنگ‌نشانده و رسوب نماید و از آن برای تعریف ضدیت‌ها در جامعه و فرهنگ و سیاست‌گذاری فرهنگی بهره‌برداری کند (مک‌گویگان، ۱۳۸۸: ۱۲-۱۳)؛ لذا گفتمان می‌تواند ابزار مهمی برای تدوین سیاست و سیاست‌گذاری فرهنگی و چهارچوبی برای فرهنگ و آموزش یک کشور فراهم کند.

-
1. Shohamy
  2. Hidden policy
  3. McCarthy
  4. McGuigan

در حوزه سیاست فرهنگی، سه صورت‌بندی گفتمانی کلی وجود دارد که البته این صورت‌بندی‌ها به هیچ‌وجه به «فرهنگ» و سیاست فرهنگی محدود نیستند: سیاست فرهنگی دولتی، بازاری و مدنی/ارتباطی. همه این سه گفتمان گونه‌های متنوعی دارند و به هیچ‌وجه از لحاظ درونی یکدست و واحد نیستند. با این حال، هر سه گفتمان به تعبیری در کار تعریف «دنیای واقعی» فرهنگ و معین کردن موقعیت عاملین و سوژه‌ها، رویه‌های مصرف‌کنندگان، شهروندان و میانجی‌ها در درون فضای گفتمانی حوزه فرهنگی اند (همان، ۹۳).

۳-۲. سیاست رسانه‌ای

فریدمن^۱ (۲۰۰۹) در نظریه «چهره ناپیدای سیاست‌گذاری» می‌نویسد: «تاکنون تحلیل سیاست‌گذاری رسانه‌ای بر عوامل قابل مشاهده‌ای مانند قانون‌گذاری‌ها، فعالیت و دخالت دولت، دخالت نهادهای مدنی و امثال آن تمرکز کرده است و عوامل ناپیدای سیاست‌گذاری را نادیده گرفته است». وی بیان می‌کند که چگونه مؤلفه‌های قدرت سیاسی بر سیاست‌گذاری رسانه تأثیر داشته است.

از نظر او، شاخصه‌های سیاست‌گذاری در رسانه به واسطه افزایش سهامداران مبهم شده است. امروزه سهامداران مانند قارچ در حوزه مالکیت رسانه رویداده‌اند که گاهی حتی مرزهای جغرافیایی را در هم می‌نوردند. حضور گسترده ذینفعان گوناگون و همچنین گروه‌های فشار، بزرگ‌ترین چالش برای سیاست‌گذاری رسانه‌ای در آینده است.

به باور فریدمن، سیاست‌گذاری رسانه‌ای امری با اهداف و ارزش‌های سیاسی است و نقش قضاوت‌های ارزشی در تصمیم‌سازی سیاست‌گذاری را برجسته می‌کند. وی می‌گوید سیستم‌های سیاسی کشورهای پیشرفته ممکن است به اصول دموکراسی پایبند باشند، اما تفاوت‌های زیادی بین سبک دولتمردان و ارزش‌های ایدئولوژیک آن‌ها وجود دارد. سیاست‌گذاری رسانه‌ای در جهت توسعه اهداف و هنجارهایی است که ساختارهای سیستم رسانه‌ای را شکل می‌دهند و دارای ابعاد آشکار و گاه پنهانی است. اگر مطالعاتی که در حوزه سیاست‌گذاری رسانه‌ای صورت گرفته را در طیفی قرار دهیم، یک سر آن مطالعاتی است که به عناصر سیاسی و ایدئولوژی و پیچیدگی فرایندهای آن توجه بسیار داشته و سر دیگر طیف، آن دسته از مطالعات قرار می‌گیرند که عناصر

1. Friedman

سیاسی و ایدئولوژیک را در فرایند سیاست‌گذاری کم‌اهمیت می‌پندارد (هامفریس، ۲۰۰۹: ۷). فریدمن در زمره محققانی قرار می‌گیرد که به عناصر ایدئولوژیک سیاست‌گذاری توجه بسیار دارند و سیاست‌گذاری را بیشتر فرایندی تأثیرپذیر از ایدئولوژی سیاسی می‌داند تا فرایندی اقتصادی یا فناورانه.

لاسول^۲ (۱۹۵۶) سیاست‌گذاری را راهی برای اصول و اهداف ایدئولوژی سیاسی می‌داند و معتقد است ایدئولوژی از چند راه با کنش‌های سیاست‌گذاری ارتباط پیدا می‌کند:

- ایدئولوژی چهارچوبی ذهنی به وجود می‌آورد تا بر اساس آن‌ها سیاست‌گذاران واقعیت‌ها را درک کنند؛
- ایدئولوژی نوعی نظام اخلاقی به وجود می‌آورد که بر اساس آن می‌توان رفتارهای متفاوت را از یکدیگر تمیز داد؛
- ایدئولوژی تنها یک راه از میان راه‌های گوناگون برای اتخاذ تصمیم فراروی سیاست‌گذاران قرار می‌دهد.

در جمع‌بندی نظریه‌های مطرح‌شده می‌توان گفت که در حوزه سیاست‌گذاری زبانی، سازوکار اصلی در تدوین و طراحی سیاست‌های زبانی در سطح کلان، دسترسی به قدرت سیاسی و منابع اقتصادی و سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی است و اینکه عمده سیاست‌های زبانی توسط عوامل غیررسمی و پنهانی تدوین می‌شوند که تأمین‌کننده همان قدرت سیاسی و منابع و سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است.

در حوزه سیاست‌های زبانی قومی و ملی نیز می‌توان گفت که سیاست‌ها از نظام قدرت پیروی می‌کنند و از آنجاکه زبان ملی و معیار دارای یک پشتوانه قدرت است و زبان محلی دارای یک خلأ عمده در این زمینه است؛ در نتیجه یک هژمونی در نسبت زبان ملی و زبان قومی پدیدار می‌شود. در حوزه سیاست‌های فرهنگی یک نگاه گفتمانی وجود دارد؛ به این معنی که سیاست‌های فرهنگی به صورت آشکار تحت تأثیر گفتمان‌های مسلط سیاسی و اجتماعی جامعه تدوین می‌شوند که این امر در حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی در حوزه هویت ملی و قومی نیز مطرح است. آنچه واضح است گفتمان مسلط جامعه به بازتولید هویت همسوتر با خود که همان هویت ملی است می‌پردازد، در نتیجه هویت‌های قومی و محلی در حاشیه این چرخه قرار می‌گیرند.

1. Humphreys

2. Laswell

در حوزه سیاست‌گذاری رسانه‌ای، مرور نظریه‌ها سه مفهوم عمده را آشکار می‌سازد: عوامل ناپیدای سیاست‌گذاری رسانه، گروه‌های فشار در سیاست‌گذاری رسانه و ایدئولوژی. در حوزه زبان و هویت قومی و ملی نیز رسانه و سیاست‌گذاری رسانه توسط گروه‌ها و بازیگران پنهان که دارای قدرت و منافع خاص خود هستند، به بازتولید زبان معیار و ملی و خشونت نمادین در حوزه‌های زبان‌های قومی و محلی می‌پردازند (جدول شماره ۱).

جدول شماره ۱: مفاهیم حساس استخراج‌شده از ملاحظات نظری

حوزه	نظریه‌پرداز	سال	مفاهیم حساس استخراج‌شده
سیاست زبانی، فرهنگی و رسانه	تلفسون	۱۹۹۱	تمایز بین گروه‌های اجتماعی زبان تعیین‌کننده دسترسی به قدرت سیاسی و منابع اقتصاد
	شوهامی	۲۰۰۶	سیاست‌های پنهانی یا مخفی
	مک‌کارتی	۲۰۱۱	سیاست زبانی و روابط قدرت
	مک‌گویگان	۲۰۰۹	سیاست فرهنگی دولتی، بازاری، مدنی/ارتباطی
	فریدمن	۲۰۰۹	عوامل ناپیدای سیاست‌گذاری رسانه گروه‌های فشار در سیاست‌گذاری رسانه
	لاسول	۱۹۵۶	ایدئولوژی در سیاست‌گذاری رسانه

۳. پیشینه تجربی

در حوزه مطالعات داخلی، نتایج پژوهش خالق پناه و سنایی (۱۳۹۹) با عنوان «سیاست‌های زبانی و زبان‌های اقلیت: واکاوی جایگاه زبان‌های اقلیت در نظم فرهنگی-زبانی ایران مدرن (از ۱۲۸۵ ه. ش تا به امروز)»، بر این مسئله تأکید دارد که در هر سه دوره مورد بررسی (مشروطه، پهلوی، جمهوری اسلامی ایران)، زبان فارسی به عنوان یکی از دال‌های اصلی گفتمان سیاست فرهنگی و زبان‌های اقلیت به عنوان مسئله‌ای برای برساخت هویت ملی بازنمایی شده است. در دولت مشروطه سکوتی مبتنی بر انکار، در دولت پهلوی سکوتی مبتنی بر حذف و پس از انقلاب اسلامی حذفی ادغامی در قوانین و اسناد دولتی زبان‌های اقلیت را دربرگرفته است.

کریمی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهش خود به بررسی سیاست‌گذاری قومی در جمهوری اسلامی ایران و نقش آن در امنیت و انسجام ملی پرداخته و دریافته‌اند که توسعه ناموزون در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، برخورد سلیقه‌ای و بدون توجه به سیاست‌گذاری تعیین شده قومی، از عوامل شکست سیاست‌های قومی به شمار می‌رود. تلاش برای مشارکت سیاسی اقوام، توجه به زبان، آداب اقوام و بهره‌گیری از نخبگان قومی در مناصب و پست‌های اداری، از نقاط موفقیت‌آمیز سیاست‌های قومی در ایران است که بر امنیت و انسجام ملی تأثیر دارد. تنوع‌های دینی، مذهبی و قومی در برخی ادوار تاریخی و نیز مداخله‌های کشورهای استکباری زمینه‌ساز پیدایش بحران در ایران بوده‌اند و در صورتی که تنوع قومی و مذهبی در ایران به درستی مدیریت نشود و سیاست‌گذاری متناسب با آن صورت نگیرد، امنیت و انسجام ملی با تهدید مواجه می‌شود.

قریشی و همکاران (۱۳۹۷) در مطالعه «برساخت گفتمانی سیاست زبان در روند نوسازی ایران: مورد مطالعه نشریه کاه»، بیان می‌کنند که ایران کشوری چندقومی و چندزبانه است؛ اما با آغاز روند نوسازی در ایران، برساخته سیاست زبان در حکومت پهلوی اول از حکم زبان فارسی به عنوان زبان مشترک به حکم زبان فارسی به عنوان زبان واحد حرکت کرده و سیاست تک‌زبانی را شرط وحدت ملی در ایران قرار داده است. با اتخاذ این سیاست زبانی، تنها به زبان فارسی امکان رشد و بالندگی داده شد و دیگر زبان‌های ایران از حوزه‌های رسمی کنار نهاده شدند. مطالعه آن‌ها وحدت زبانی را دال اصلی شبکه معانی هویت ایرانی در گفتمان روزنامه دانسته و به تبیین نحوه هژمونیک شدن گفتمان پرداخته است.

غلامی شکارسرای (۱۳۹۵) نیز با استفاده از روش تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف به تحلیل گفتمان سیاست‌های قومی پس از انقلاب اسلامی (با تأکید بر سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۷۶) پرداخته و نشان داده که دال مرکزی گفتمان حاکم بر سیاست قومی در این دوره، نوسازی مناطق قومی بوده است و دال‌های شناور در گفتمان سیاست قومی در این دوره نظیر حاکمیت سیاسی و وحدت ملی نیز در چهارچوب گفتمان نوسازی حاکم بر این دوره معنا دار می‌شوند.

یافته‌های پژوهش حق‌پناه (۱۳۹۴) که به «بررسی سیاست‌گذاری قومی در جمهوری اسلامی ایران: چگونگی، فرایند و عوامل مؤثر بر تدوین» پرداخته، فرایند تدوین سیاست قومی و عوامل مؤثر بر آن طی چهار دوره مشخص از سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۸۴ را تجزیه و تحلیل

کرده است. او نشان داد به‌رغم دستاوردهای قابل توجه، سیاست‌گذاری در این عرصه عموماً تابع ادراک امنیتی از محیط داخلی و خارجی و فقدان نگرش راهبردی به سیاست‌گذاری در باب اقوام ایرانی در دو دهه نخست و ناهماهنگی در اجرای راهبردها و سیاست‌های کلان نظام در دهه بعدی بوده است.

در بین مطالعات خارجی، جان و لوملی^۱ (۲۰۲۲) به بررسی بافت قومی، سیاست آموزشی و جذب زبانی مردم بومی در تایوان پرداخته و تأثیر قابل توجه قومیت بر حفظ زبان بومیان در تایوان را نشان داده‌اند. طبق این مطالعه، درحالی که «تحصیلات» تسلط بر زبان قومی را کاهش می‌دهد، نگه داشتن فرزندان در جوامع قومی می‌تواند با فراهم کردن زمینه‌ای قومی-زبانی برای آن‌ها از فراموشی زبان بومی جلوگیری کند. به جای تلاش برای جایگزینی زبان‌های قومی با زبان ملی به عنوان زبان آموزش در مدرسه، آموزش به زبان بومی در جوامع قومی می‌تواند به حفظ استفاده از زبان قومی کمک کند.

دوین^۲ (۲۰۱۹) در رساله دکتری خود به بررسی «سیاست زبانی و تنوع زبانی و فرهنگی در فرانسه» پرداخته و با ردیابی ریشه‌های زبان در سیاست‌های فرانسه، نشان داده که سیاست زبانی به‌طور تاریخی برای استانداردسازی و تنظیم به‌منظور تمرکز قدرت و نفوذ دولتی مورد استفاده قرار گرفته و در نتیجه، زبان فرانسوی تبدیل به مؤلفه‌ای کلیدی برای داشتن هویت ملی و فرهنگی فرانسه شده است. با این حال، پس از جنگ جهانی دوم، ظهور سلطه انگلیسی و آمریکایی وضعیت زبان فرانسوی را تهدید کرد؛ بنابراین، او استدلال کرد که تغییری در سیاست زبان فرانسوی پس از افزایش حضور زبان انگلیسی در فرانسه ایجاد شد. علاوه بر این، در میان جمعیت افراد با تحصیل عالی و چندزبانه، تغییری در نگرش‌ها نسبت به سیاست زبانی فرانسه ایجاد شد که از تنوع زبانی و فرهنگی حمایت کرد.

در جمع‌بندی پیشینه مطالعاتی، می‌توان گفت که در این مطالعات موضوع جایگاه زبان‌های ملی و قومی در سیاست‌ها به سه شیوه بررسی شده است: ۱. بررسی سیاست‌های قومی و ملی در چهارچوب گفتمانی؛ ۲. بررسی مبحث قومیت و ملیت در قالب مسائل کلان هویتی؛ و ۳. مطالعه و مروری تاریخی در مبحث زبان، قومیت و ملیت. چنانکه ملاحظه می‌شود، در مطالعات پیشین مبحث زبان و هویت در یک بستر تاریخی مورد بررسی قرار گرفته و کم‌تر به وضعیت موجود آن پرداخته شده است و این مانعی فراروی نگاه

1. Jan & Lomeli

2. Devine

واقع‌بینانه به مسئله هویت و زبان قومی-ملّی و چالش‌های پیش‌روی آن تلقی می‌شود. تحقیق حاضر با وجود اینکه تا حدودی سه شیوه اشاره شده را در خود جای می‌دهد، اما به بررسی جایگاه زبان‌های قومی و ملّی در سیاست‌های نهادی نیز پرداخته و به نقش این سیاست‌ها در تعلق به زبان مادری یا محلی هم اشاره دارد.

۴. روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق حاضر، تحلیل محتوای کیفی اسناد و سیاست‌های مرتبط با زبان‌های ملّی و محلی است. برای کاربرد تحلیل محتوا، همچون هر روش پژوهشی دیگری و در راستای برآورده کردن معیارهای مهمی چون تکرارپذیری و اعتبار داده‌ها می‌توان از گام‌های مشخصی بهره گرفت. در تحلیل محتوا، سه مرحله اصلی باید طی شود که در ادامه به تشریح هر این سه مرحله به همراه گام‌های آن‌ها پرداخته خواهد شد: آماده‌شدن برای تحلیل، سازمان‌دهی و درنهایت گزارش نتایج.

در اولین گام تحلیل محتوا، باید مسئله پژوهش را مشخص کرد و به تحدید آن پرداخت. همان‌طور که مطرح شد مسئله اصلی تحقیق حاضر، مطالعه جایگاه زبان‌های ملّی و محلی در سیاست‌های نهادی است.

در گام دوم، پژوهشگران سوالات خود را با توجه به مسئله و اهداف آن مطرح کرده‌اند. به عبارتی، نحوه طرح سوالات در تحلیل محتوا نشان‌دهنده ماهیت مسئله است. پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به این سؤال است که جایگاه زبان‌های ملّی و محلی در اسناد و سیاست‌های سه نهاد آموزش و پرورش، فرهنگ و ارشاد اسلامی و صداوسیما چگونه است؟

گام سوم، نمونه‌گیری است. روش نمونه‌گیری در پژوهش حاضر نمونه‌گیری هدفمند است؛ به این معنا که نمونه‌هایی انتخاب شدند که از نظر مسئله و اهداف پژوهش غنی باشند. برای این کار، کلیه اسناد و قوانین مرتبط با سه نهاد «آموزش و پرورش، فرهنگ و ارشاد اسلامی و صداوسیما» انتخاب شد. بعد از شروع فرایند کار و عدم رسیدن به اشباع نظری، تصمیم بر این گرفته شد که سایر اسناد مرتبط با موضوع و هدف تحقیق در سطح ملّی نیز انتخاب شود (جدول شماره ۲).

بعد از انجام نمونه‌گیری، در گام چهارم واحد تحلیل و واحد زمینه پژوهش مشخص می‌شود که در مطالعه حاضر، بند، ماده و تبصره است و واحد زمینه نیز اسناد و سیاست‌ها.

جدول شماره ۲: اسناد سیاستی مورد تحلیل به تفکیک نهادها

سند	نهاد
برنامه درسی ملی	آموزش و پرورش
مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش	
برنامه شورای عالی	
سند تحول بنیادین	
وظایف و قوانین آموزش و پرورش	
قوانین و سیاست‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	وزارت ارشاد
خط‌مشی صداوسیما	صداوسیما
راهبردهای ارتقای فعالیت‌های صداوسیما	
اساسنامه سازمان صداوسیما	
منشور حقوق شهروندی	سایر اسناد
مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی	
نقشه جامع کشور	
سند چشم‌انداز ۱۴۰۴	
نقشه مهندسی فرهنگی کشور	

گام پنجم، فرایند کدگذاری و مقوله‌بندی است. این فرایند در پژوهش حاضر به این گونه است که ابتدا هر متن برای به دست آمدن یک درک کلی یک بار خوانده شده و سپس دوباره متن کلمه به کلمه خوانده شده است تا کدها استخراج شوند. این فرایند به طور پیوسته از استخراج کدها تا نام‌گذاری آن‌ها تداوم یافته است. پس از آن، کدها بر اساس تفاوت‌ها یا شباهت‌هایشان به داخل مقولات دسته‌بندی و در پایان به ازای هر مفهوم، شواهدی از متن نقل قول شده‌اند.

در این پژوهش برای رسیدن به یک خروجی منسجم از تحلیل اسناد و سیاست‌ها، مرحله کدگذاری گزینشی نیز انجام شد و از ترکیب مقولات فرعی، مقولات اصلی استخراج شدند. برای کدگذاری در رویکرد استقرایی از مراحل شبیه جدول شماره ۳ بهره گرفته شد.

جدول شماره ۳: نمونه کدگذاری انجام شده روی اسناد

مقوله اصلی	مقوله فرعی	کد	متن
زبان فارسی عنصر هویت بخش	تقویت هویت ملّی بر مبنای زبان فارسی	اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی	برنامه‌های درسی و تربیتی باید زمینه تقویت و پایداری هویت ملّی را با تأکید بر تعمیق باورها و ارزش‌های اسلامی، فرهنگ و تمدن اسلام و ایران، زبان و ادبیات فارسی، ارزش‌های انقلاب اسلامی، میهن‌دوستی، وحدت و انسجام فرهنگی، استقلال ملّی و همبستگی اسلامی فراهم آورد.

فرایند تحلیل داده‌ها با کدگذاری باز آغاز و از طریق یک فرایند رفت و برگشت بین نمونه‌گیری نظری و تطبیق پیوسته داده‌ها در میان و درون مقوله‌های استخراج شده دنبال شد. مهم‌ترین مرحله روش تحلیل محتوای کیفی، استنباط است که بر اساس آن رابطه مفاهیم با یکدیگر مشخص می‌شود. در این نقطه، پژوهشگر باید دائماً بین کدهای یک طبقه و طبقات دیگر در رفت و آمد دائمی باشد تا تحلیل و تفسیرهایش جرح و تعدیل شود. برای اعتباربخشی، در پژوهش حاضر بر زاویه بندی داده‌ای تأکید شده است. زاویه بندی داده‌ای به کنترل سازگاری منابع داده‌ای متفاوت در قالب یک روش واحد گفته می‌شود. در این نوع زاویه بندی، از بیش از یک منبع داده‌ای یا منابع داده‌ای متعدد استفاده به عمل می‌آید (لی، ۲۰۰۰). در تحقیق حاضر نیز از چند منبع متفاوت و اسناد متعدد سازمان‌های مختلف استفاده شده است. در قسمت دیگر، بر زاویه بندی تحلیلی یا پژوهشگر و نظری تأکید شده است. زاویه بندی تحلیلی و پژوهشگر به این معناست که چند تحلیل‌گر (نویسندگان) به صورت جداگانه به بررسی تحقیق حاضر پرداخته‌اند و هرکدام دارای نقشی مسلط و تخصصی متفاوت بوده‌اند. در زاویه بندی نظری نیز، مفاهیم حساس تحقیق از نظریه‌ها و رویکردهای متفاوت استخراج و در تحلیل یافته‌های تحقیق نیز از آن‌ها استفاده شده است.

۵. یافته‌ها

از داده‌های حاصل از تحلیل اسناد و سیاست‌ها ۸ مقوله اصلی استخراج شد که در زیر به تفسیر آن اشاره می‌شود.

جدول شماره ۴: جمع‌بندی مقولات حاصل از تحلیل محتوای اسناد و سیاست‌ها

مقوله اصلی	مقولات فرعی
زبان فارسی عنصر هویت بخش	تقویت هویت ملی بر مبنای زبان فارسی
	زبان و ادبیات فارسی، رمز هویت ملی
	تقویت زبان فارسی به‌عنوان زبان مشترک
	استفاده عمیق از منابع غنی زبان و ادبیات فارسی توسط صداوسیما برای تقویت همبستگی و هویت ملی
پیوند هویت بومی با هویت ملی رمز همبستگی فرهنگی و سیاسی	خودباوری ملی از طریق ترویج زبان و ادبیات فارسی
	پیوند هویت‌های بومی و همبستگی فرهنگی و سیاسی در کشور
	شناخت تاریخ و فرهنگ بومی برای شناخت بهتر جغرافیای ملی
	پیوندهای ملی و بومی، ایجاد هویت واحد
	ارتقای زبان فارسی با توجه به زبان‌های محلی و قومی
	عدم توهین به زبان، فرهنگ و هویت اقوام و اقلیت‌های قومی
	تفرقه فرهنگی، گسستگی پیوندهای اجتماعی
	ضرورت زبان فارسی برای شناخت دانش‌آموزان خارجی
اشاعه زبان، خط و ادبیات فارسی در گستره فراملی	اشاعه زبان فارسی در کشورهای مختلف جهان
	آموزش زبان و ادب فارسی به غیرفارسی‌زبانان
	بهره‌گیری مفید از اندیشه بشری از طریق ترجمه متناسب با زبان معیار
	ارتقای جایگاه زبان فارسی در بین زبان‌های بین‌المللی علمی
	تقویت و توسعه ارتباطات فراملی با اولویت کشورهای فارسی‌زبان
زبان فارسی به‌مثابه ابزاری برای ترویج دین	زبان و ادبیات فارسی به‌عنوان زبان دین
	ضرورت استفاده از زبان و ادبیات فارسی برای تکریم ارزش‌های انسانی و اسلامی در صداوسیما
	تقویت هویت اسلامی از طریق ترویج زبان فارسی

مقولات فرعی	مقوله اصلی
لزوم توجه به زبان، خط و ادبیات فارسی در برنامه‌های درسی	تقویت زبان و خط فارسی، بستری برای ترویج علم، نشر و آموزش
تقویت فرهنگستان زبان و ادب فارسی	
توسعه کرسی‌های زبان و ادبیات فارسی در مراکز علمی	
ترغیب به چاپ کتاب به زبان فارسی	
هم‌اندیشی با مراکز علمی زبان و ادب فارسی برای جلوگیری از غلط‌خوانی در برنامه‌های صداوسیما	
اولویت تدریس به زبان فارسی در دانشگاه‌ها نسبت به سایر زبان‌ها	
زبان فارسی، زبان خلاقیت و آموزش	
لزوم توجه به زبان، خط و ادبیات فارسی در برنامه‌های درسی	زبان فارسی زبان رسانه و محیط آموزش
ضرورت توجه به زبان فارسی معیار در رسانه‌های آموزشی	
اولویت استفاده از زبان فارسی در شبکه‌های آموزشی	
ضرورت ساماندهی نگارش زبان فارسی در محیط‌های مجازی	
ضرورت ایجاد پایگاه‌های اینترنتی و بسته‌های نرم‌افزاری به زبان و خط فارسی	
ضرورت تنوع فرهنگی و زبانی در فضای مجازی	ضرورت توجه به زبان‌های محلی و مسئله دوزبانگی
ضرورت دوزبان‌بودن مرزبان مناطق دوزبانه	
توانمندسازی دانش‌آموزان مناطق دوزبانی برای ایجاد فرصت‌های آموزشی باکیفیت	
ایجاد حقوق برای یادگیری و استفاده و تدریس زبان و گویش محلی برای شهروندان	
ایجاد واحد درسی زبان و ادبیات گویش‌های محلی و بومی در دانشگاه‌های مراکز استان‌ها	اولویت و لزوم توجه ویژه به تقویت زبان، ادبیات و خط فارسی
ارتقای نگرش مثبت نسبت به زبان فارسی	
ضرورت مانوس بودن دانش‌آموز با زبان فارسی	
اهتمام جدی به زبان فارسی	
تقویت زبان، ادبیات و خط فارسی از اولویت‌های فرهنگی کشور	
پرهیز از نام‌گذاری اماکن عمومی به زبان بیگانه و نام‌گذاری‌ها به زبان فارسی	

۱-۵. زبان فارسی؛ عنصر هویت بخش

اولین مقوله اصلی مستخرج از داده‌ها، مقوله «زبان فارسی؛ عنصر هویت بخش» است. تحلیل اسناد بر تقویت هویت ملی بر مبنای زبان فارسی تأکید دارد؛ به گونه‌ای که رمز هویت ملی، زبان فارسی بیان شده است. در بخش دیگری از اسناد، تأکید شده است که ارتقا و بالندگی زبان فارسی و همچنین ایجاد وحدت ملی در کشور باید با اهتمام و توجه به زبان فارسی صورت گیرد. علاوه بر این، بر استفاده نهادها از جمله صداوسیما از منابع غنی زبان و ادبیات فارسی برای تقویت همبستگی و هویت ملی در کشور تأکید شده و ترویج زبان و ادبیات فارسی به عنوان مهم‌ترین راه‌های خودباوری ملی مورد تأکید قرار گرفته است.

با توجه به نکات مطرح شده، می‌توان گفت در سیاست‌های نهادها در حوزه هویت ملی و تقویت آن تمرکز ویژه‌ای به زبان فارسی شده است. این تمرکز با توجه به اینکه زبان فارسی زبان مشترک و معیار تمامی مردم و قومیت‌های ایران است، منطقی به نظر می‌رسد. البته اگر در کنار زبان فارسی از زبان‌های محلی نیز در اسناد و سیاست‌ها به عنوان عنصر هویت بخش نام برده می‌شد، این عامل هویت بخشی و انسجام بخشی بیشتر و پُررنگ‌تر دیده می‌شد.

«برنامه‌های درسی و تربیتی باید زمینه تقویت و پایداری هویت ملی را با تأکید بر تعمیق باورها و ارزش‌های اسلامی، فرهنگ و تمدن اسلام و ایران، زبان و ادبیات فارسی، ارزش‌های انقلاب اسلامی، میهن دوستی، وحدت و انسجام فرهنگی، استقلال ملی و همبستگی اسلامی فراهم آورد» (بند ۳، برنامه درسی ملی، وزارت آموزش و پرورش).

۲-۵. پیوند هویت بومی با هویت ملی؛ رمز همبستگی فرهنگی و سیاسی

مقوله اصلی دوم، «پیوند هویت بومی با هویت ملی؛ رمز همبستگی فرهنگی و سیاسی» است. در سیاست‌های نهادها به زبان‌های قومی و پیوند آن با هویت ملی به صورت مشخص توجه شده است. در این اسناد، بیان شده است که پیوند هویت‌های بومی موجب همبستگی فرهنگی و سیاسی در کشور می‌شود. همچنین برای شناخت بهتر جغرافیای ملی باید به شناخت تاریخ و فرهنگ بومی اقدام کرد تا بتوان به شناخت دقیق‌تر و درست‌تر از سرزمین پهناور و متکثر ایران دست یافت. نکته مهم دیگری که به آن اشاره شده است، ارتقای زبان فارسی با توجه به زبان‌های محلی و قومی است به این معنی که

ارتقا و بالندگی زبان فارسی با توجه به زبان‌های قومی و بومی باید مدنظر باشد که این امر غنای زبان فارسی و نیز زبان‌های قومی را در پی دارد. در بخش دیگری از اسناد، به عدم توهین به زبان، فرهنگ و هویت اقوام و اقلیت‌های قومی به‌منظور جلوگیری از تفرقه و چندگانگی تأکید شده است.

«زبان و ادبیات فارسی، رمز هویت ملی و سبب پیوستگی و وحدت همه اقوام ایرانی و گنجینه گران‌سنگی است که گذشته را به حال و آینده پیوند می‌دهد. در این حوزه، دانش‌آموزان با پیکره نظام‌مند و عناصر سازه‌ای زبان به‌گونه‌ای روشمند و علمی آشنا می‌شوند و توانایی خلق و نگارش و آفرینش در این حوزه را کسب می‌کنند» (بیانیه حوزه‌های تربیت و یادگیری، برنامه درسی ملی، وزارت آموزش و پرورش)

۳-۵. زبان فارسی؛ به‌مثابه ابزاری برای ترویج دین

مقوله سوم، «زبان فارسی؛ به‌مثابه ابزاری برای ترویج دین» است. بر پایه اسناد، زبان و ادبیات فارسی همگام و همسو با زبان عربی در گسترش دین اسلام و معارف اسلامی باید مورد توجه قرار گیرد. در بخش دیگری از اسناد بر ضرورت استفاده از زبان و ادبیات فارسی برای تکریم ارزش‌های انسانی و اسلامی به‌خصوص در نهاد صداوسیما تأکید شده است. همچنین، تقویت هویت اسلامی از طریق زبان فارسی مورد تأکید قرار گرفته است. در این سیاست‌ها توجه خاصی به زبان‌های قومی در کنار زبان فارسی برای تقویت و در مواردی ترویج اسلام و معارف اسلامی نشده است.

زبان‌های قومی ایران از آنجاکه به پهنه بزرگ اسلامی تعلق دارند، می‌توانند با ایجاد ارتباطات میان فرهنگی و دینی با کشورهای همسایه (هم‌زبان) نقش پُررنگی در ترویج معارف اسلامی در کنار زبان فارسی داشته باشند. به‌عنوان نمونه، می‌توان به ارتباط گُردزبان‌های ایران با گُردزبان‌های کردستان عراق اشاره کرد که هم دارای دین مشترک و هم زبان مشترک هستند و از این طریق می‌توان به تعاملات فرهنگی و دینی دست زد و زمینه‌ای برای همگرایی بیشتر اقوام مختلف ایرانی فراهم آورد.

«استفاده گسترده‌تر و عمیق‌تر از منابع غنی زبان و ادبیات فارسی و معرفی مفاخر فرهنگی و ادبی در قالب برنامه‌های جذاب و متنوع برای تقویت همبستگی و هویت ملی و تکریم ارزش‌های انسانی و اسلامی ضروری است» (سازمان صداوسیما، راهبردهای ارتقای فعالیت‌های صداوسیما، بند راهکارهای ارتقای فعالیت سازمان).

۴-۵. اشاعه زبان، خط و ادبیات فارسی در گستره فراملی

مقوله چهارم، «اشاعه زبان، خط و ادبیات فارسی در گستره فراملی» است. طبق اسناد، ضرورت دارد زبان فارسی برای شناخت دانش‌آموزان خارج و در سطح همه کشورهای ترویج شود. همچنین بهره‌گیری مفید از اندیشه‌ها در سطح داخل کشور از طریق ترجمه‌های متناسب و درست با زبان ملی و معیار باید انجام شود؛ به گونه‌ای که ترجمه ناقص موجب کج‌فهمی‌ها و صدمه‌هایی به اعتبار و جایگاه زبان ملی نشود. علاوه بر این، زبان فارسی باید در بین زبان‌های بین‌المللی علمی ارتقا پیدا کند و جایگاه آن گسترش یابد. در بخش دیگری از اسناد، بر تقویت و توسعه ارتباطات فراملی با اولویت کشورهای فارسی‌زبان تأکید شده است.

«توسعه و تقویت شبکه‌های مناسبات ملی و فراملی دانشمندان، پژوهشگران و همکاری بین‌المللی با اولویت کشورهای اسلامی و کشورهای فارسی‌زبان» (سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، بند راهبردهای ملی، ماده ۲).

۵-۵. تقویت زبان و خط فارسی؛ بستری برای ترویج علم، نشر و آموزش

پنجمین مقوله استخراج شده، «تقویت زبان و خط فارسی؛ بستری برای ترویج علم، نشر و آموزش» است. بر پایه یافته‌ها در برنامه‌های درسی بیشتر باید از زبان، خط و ادبیات فارسی استفاده شود و در دانشگاه‌ها نیز اولویت تدریس به زبان فارسی باشد. در قسمت دیگری از یافته‌ها، بر توسعه کرسی‌های زبان و ادبیات فارسی در مراکز علمی و همچنین تقویت فرهنگستان زبان و ادبیات فارسی تأکید شده است. همچنین برای جلوگیری از غلط‌خوانی مفاهیم و جملات زبان فارسی در برنامه‌های صداوسیما، وجود هم‌اندیشی بین این سازمان و مراکز علمی زبان و ادبیات فارسی ضروری دانسته شده است. در ادامه آمده است که برای تقویت زبان فارسی باید همواره به چاپ کتب مختلف به زبان فارسی ترغیب صورت گیرد؛ به گونه‌ای که زبان فارسی تبدیل به زبان خلاقیت و آموزش شود. نکته مهم این است که در کنار زبان فارسی می‌توان به تقویت کرسی‌های زبان‌های قومی نیز پرداخت تا بتوان از قابلیت‌های آن‌ها در ترویج علم نیز استفاده کرد. همچنین، تدریس و پژوهش در زمینه زبان‌های قومی می‌تواند به حفظ و احیای میراث فرهنگی این زبان‌ها کمک کند. خلاصه‌مهم در این زمینه، عدم وجود فرهنگستانی برای توسعه زبان‌های محلی و قومی ایرانی است که این امر موجب کم‌رنگ‌تر شدن و به حاشیه‌رفتن این زبان‌ها می‌شود.

«توسعه و تقویت کرسی‌های زبان و ادبیات فارسی در مراکز علمی و دانشکده‌های داخل و خارج از کشور و نیز تقویت فرهنگستان زبان و ادب فارسی و پاک‌سازی اماکن از واژه‌ها و اسامی بیگانه» (قوانین وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، بند اهداف فرهنگی جمهوری اسلامی، ماده اصول سیاست فرهنگی، بند فرهنگ و هنر).

۶-۵. زبان فارسی؛ زبان رسانه و محیط آموزش

مقوله اصلی ششم، «زبان فارسی؛ زبان رسانه و محیط آموزش» است. یافته‌ها بر ضرورت توجه به زبان فارسی معیار در رسانه‌های آموزشی تأکید دارد. همچنین تحلیل اسناد بیان‌گر آن است که ساماندهی نگارش زبان فارسی در محیط‌های مجازی و استفاده از زبان فارسی در شبکه‌های آموزشی اولویت و ضرورت دارد.

همچنین، به منظور رسیدن به غنای زبانی در حوزه مجازی، ضرورت ایجاد پایگاه‌های اینترنتی و بسته‌های نرم‌افزاری به زبان و خط فارسی وجود دارد. با وجود تأکید بر ترویج زبان فارسی و معیار در فضاهای مجازی و رسانه‌ای، در بخش دیگری از اسناد بر ضرورت تنوع فرهنگی و زبانی در فضای مجازی تأکید شده است. توجه به تنوع فرهنگی و زبانی در فضای مجازی، موجب آشنایی و تعامل زبان‌ها و فرهنگ‌های مختلف با همدیگر و در نتیجه انسجام فرهنگی و ملی در کشور می‌شود.

«به منظور سازمان‌دهی نگارش زبان فارسی در محیط‌های رایانه‌ای و صیانت از دستور صحیح زبان فارسی، وزارت فرهنگ موظف است ظرف مدت شش ماه به طراحی نرم‌افزار نوشتار رایانه‌ای مجهز به سیستم غلطیاب خودکار بر اساس دستور خط زبان فارسی اقدام نماید» (قوانین وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، بند فراگیر کردن دستور خط فارسی و بهره‌گیری از یارانه، ماده مصوب جلسه ۵۸۶ شورای عالی انقلاب فرهنگی).

۷-۵. ضرورت توجه به زبان‌های محلی و مسئله دوزبانگی

مقوله اصلی هفتم، «ضرورت توجه به زبان‌های محلی و مسئله دوزبانگی» است. این، دومین مقوله‌ای است که در آن بر ضرورت و توجه ویژه به زبان‌های قومی و محلی تأکید شده است. یافته‌ها و تحلیل اسناد بر ضرورت دوزبان‌بودن مریبان مناطق دوزبانه تأکید می‌کند؛ به گونه‌ای که تمامی مریبان مناطق دوزبانه برای اینکه بتوانند حلقه اتصال بین زبان‌های ملی و محلی باشند، باید خود دوزبانه باشند.

در بخش دیگری از اسناد، بر توانمندسازی دانش‌آموزان مناطق دوزبانه برای ایجاد فرصت‌های آموزشی باکیفیت در راستای عدالت همگانی و نیز ایجاد حقوق برای یادگیری و استفاده و تدریس زبان و گویش محلی برای شهروندان در این مناطق تأکید شده است. همچنین، تأمین منابع آموزشی مناسب و تدوین کتب درسی به زبان‌های محلی به منظور ارتقای کیفیت آموزشی در مناطق دوزبانه ضرورت دارد. در آخر، ایجاد واحد درسی زبان و ادبیات گویش‌های محلی و بومی در دانشگاه‌های مراکز استان‌ها در سیاست‌های نهادها مورد توجه است.

«مربیان باید به روش‌ها و فنون آموزش زبان دوم آشنا باشند، با ویژگی‌های کودکان و نحوه یادگیری آنان آشنا باشند، با ماهیت زبان، اصول و نظریه‌های آن و نیز عوامل روان‌شناختی مؤثر در یادگیری آشنا باشند، به زبان فارسی و گویش محلی آشنا باشند» (برنامه شورای عالی آموزش و پرورش، بند ویژگی‌های مربیان زبان‌آموزی در مناطق محروم، ماده زبان فارسی در مناطق دوزبانه).

۸-۵. اولویت و لزوم توجه ویژه به تقویت زبان، ادبیات و خط فارسی

مقوله هشتم استخراج شده، «اولویت و لزوم توجه ویژه به تقویت زبان، ادبیات و خط فارسی» است. یافته‌ها و تحلیل اسناد بر ارتقای نگرش مثبت به زبان فارسی در بین مردم و قومیت‌های مختلف ایرانی تأکید دارد. همچنین ضرورت و مأموس بودن دانش‌آموزان مدارس با زبان فارسی از طریق ایجاد سیاست‌های مناسب زبانی و آموزشی مورد توجه قرار گرفته است.

اسناد و سیاست‌ها همچنین بر تقویت زبان، ادبیات و خط فارسی به عنوان اولویت‌های فرهنگی کشور تأکید دارد. در حوزه نام‌گذاری اماکن عمومی، نیز تأکید شده است که نام‌گذاری‌ها باید فقط به زبان فارسی و از نام‌گذاری‌ها به زبان‌های بیگانه باید جلوگیری شود؛ اما نام‌گذاری اماکن متعلق به افراد بومی در داخل کشور می‌تواند به زبان بومی و محلی باشد.

«از اولویت‌های فرهنگی کشور می‌توان به هویت اسلامی، ایرانی و انقلاب: قرآن و عترت، انتظار منجی، نماز و مسجد، ولایت فقیه، فرهنگ بسیجی، ایثار و جهاد و شهادت، زبان، ادبیات و خط فارسی اشاره کرد» (نقشه مهندسی فرهنگی کشور، اولویت‌های فرهنگی کشور).

۶. بحث و نتیجه‌گیری

زبان فارسی همواره از روزگاران کهن تاکنون، نقش بسیار مهمی در وحدت و یکپارچگی اقوام و مردم ایران داشته است. تمام گروه‌های قومی و نژادی و زبانی در سه دوره تمدنی تاریخ ایران، اگر بر سر هر چیز دیگری ستیز و مخالفت داشته‌اند، در این باره همیشه همسو و هم‌نظر بوده‌اند. زبان فارسی به‌عنوان محور اساسی وحدت ملی، انتخاب آگاهانه و بر اساس نیازی اجتماعی و تاریخی شکل گرفته است.

نکته این‌که زبان فارسی به‌عنوان عنصر هویت‌بخش در ایران، نمی‌تواند بدون در نظر گرفتن سایر زبان‌های محلی و قومی ایران این نقش هویت‌بخشی را ایفا کند. البته هویت ملی ایرانی صرفاً به زبان فارسی ختم نمی‌شود، بلکه تمامی رنگارنگی‌های قومی و فرهنگی و زبانی را در برمی‌گیرد. هاجینسون (۲۰۰۸) معتقد است که ناسیونالیسم فرهنگی با ناسیونالیسم سیاسی تفاوت دارد. ناسیونالیسم فرهنگی با رد آرمان حقوق فراگیر شهروندی مورد نظر ناسیونالیست‌های سیاسی، خواستار آن است که تمایزات طبیعی موجود در درون ملت (جنسی، شغلی، زبانی، دینی) محترم شمرده شود؛ چراکه حرکت به سمت تمایز، محرک خلاقیت و هویت ملی است.

فکوهی (۱۳۹۷) در مطالعه‌ای به بررسی نوپان‌ایرانیسم، میراث فرهنگی و زبان مادری در ایران پرداخته و بیان می‌کند که نوافشیسم و نوپان‌ایرانیسم همواره این ادعا را مطرح می‌کنند که زبان فارسی برتری دارد و این را علیه زبان مادری به کار می‌برد. به باور او، ما باید به سمت همانندسازی برویم و زبان مادری و محلی نابود شود تا زبان فارسی رشد کند. اما این مسئله یک نوع مصادره معنایی است؛ واقعیت این است که زبان فارسی همان قدر به یک گروه از جمعیت این کشور تعلق دارد که به سایر گروه‌های جمعیتی کشور نیز متعلق است.

تفاوت میان فرهنگ‌ها به مؤلفه‌هایی همانند تاریخ، زبان، اعتقادات، آداب و رسوم، نهادهای اجتماعی و نژاد بازمی‌گردد؛ مؤلفه‌هایی که به خاطر پیوند نزدیکشان با یکدیگر، بر اثر گذر ایام برآیند خاصی را به وجود می‌آورند که همانا هویت و روح کلی کشورهاست. هویت ملی همان حالتی است که میان مردم در سراسر کشور همبستگی ایجاد می‌کند که برابر آن، از سایر هویت‌ها جدا می‌گردد. برای تقویت هویت ملی و در ادامه افزایش توانمندی و انسجام اجتماعی کشور، باید اراده باهم‌زیستن و پیوند بین اقوام گوناگون یک سرزمین تقویت شود.

حس همبستگی ملی، احساسی است که مفهوم تعیین هویت و وفاداری را دربردارد، بدین ترتیب، در حس همبستگی ملی احساس مشترکی میان سرزمین و مردم مختلف آن به وجود می‌آید، بدون آنکه آن‌ها از لحاظ فرهنگی و فضایی به هم نزدیک باشند. علاوه بر این، زبان فارسی برجسته‌ترین دلیل ماندگاری و پیوستگی آگاهی ملی ایران و بازدارنده از میان رفتن چیستی و کیستی ایرانی در دوره اسلامی تاریخ ایران بوده است؛ چنان‌که زبان فارسی گواه شد تا مشعل فرهنگ و تمدن اسلامی یکسره خاموش نشود و در رویارویی با چالش‌های هویت دینی، مانند یک دیوار با استقامت عمل کند.

به تعبیر ویمر (۲۰۰۸)، دین در دوران کنونی موجب شکل‌گیری نوعی شکاف مقوله‌ای و برجسته شده است که برجسته‌ترین و بیشترین پیامد را برای ساختار روابط سیاسی جوامع دارد. وجود حاکمیت دینی در ایران، از دیگر موارد توجیه‌کننده بررسی نقش دین‌داری در رابطه هویت قومی و ملی است؛ زیرا در صورت هم‌جهت بودن ارزش‌های دینی-سیاسی حاکم با ارزش‌های دینی یک گروه قومی، ایدئولوژی سیاسی یا مذهبی ارزش‌هایی را تجویز می‌کند که باعث می‌شوند ارزش‌های یک گروه قومی از دید افراد آن قوم مهم‌تر به نظر برسند و جوانان آن گروه قومی بتوانند به صورت مشخص‌تری اهداف و جهت خود را معین کنند (دریجه، ۲۰۰۶).

اگر ارتباط میان زبان جهانی (که به کار تعامل و ارتباط سازی با ملت‌ها می‌آید) و زبان ملی (که وظیفه‌اش ایجاد پیوند و هماهنگی میان همه گروه‌ها و اقوام با زبان‌ها و لهجه‌های گوناگون درون یک کشور است) و زبان قومی (که به منظور ایجاد پیوند و ارتباط سازی میان اعضای گروه قومی به کار می‌رود)، به درستی و در جای خود انجام شود و قانون حدود کاربرد آن‌ها را روشن کرده باشد، تأثیرگذاری آن‌ها دوچندان می‌شود. زبان فارسی به عنوان یک زبان فراملی، برای اینکه بتواند با زمان سازگار شود و وظایف خود را به درستی انجام دهد؛ باید بتواند علاوه بر ساختن واژه‌های نو فارسی و زبان‌های قومی و محلی هم‌ریشه، بر اساس توانایی‌های این زبان‌ها، ریشه‌های بسیط واژه‌های خارجی را در نظام اشتقاق خود جذب کند تا به مثابه یک زبان فراملی تأثیرگذار باشد. اجلائی (۱۳۹۳) در پژوهش خود بیان می‌کند باورهایی وجود دارند که همچون موانعی جدی بر سر راه سیاست‌گذاری زبانی عمل می‌کنند. یکی از آن‌ها، آرمان خیالی «زبان خالص (سره)» و کوشش‌های بی‌حاصل برای پاک‌سازی زبان فارسی از همه واژه‌های بیگانه است که این امر باعث محدود شدن زبان فارسی در چهارچوب مرزهای داخلی است.

از بُعد زبان علم بودن زبان فارسی، می‌توان گفت علم و توسعه علمی در خلأ اتفاق نمی‌افتد؛ علم به یک محیط زبانی احتیاج دارد که همانند علم و فرایند آن، پویا و زایا باشد. زبان علم گونه‌ای کاربردی از زبان است که به تناسب گفتمانی که در آن به کار می‌رود، ویژگی‌های خاص خود را دارد. در گفتمان علمی، نقش زبان به عنوان ابزار انتقال اطلاعات بر سایر نقش‌های آن غلبه کامل دارد و بیان نمادین و استعاری و معانی مبهم و چندپهلوی که ویژگی عمده بیان ادبی است، در آن جایی ندارد. در نقشه جامع علمی کشور، هشت هدف کلان برای نظام علم و فناوری کشور برشمرده شده که ششمین آن، ارتقای جایگاه زبان فارسی در بین زبان‌های بین‌المللی علمی است. در این نقشه، اقدامات مختلفی برای رسیدن به این هدف شامل افزایش پذیرش دانشجویان خارجی، نگارش مقالات علمی تخصصی به زبان روان فارسی، تأسیس رشته‌های زبان فارسی در دانشگاه‌های مختلف دنیا و توسعه و ابداع روش‌های سهل و سریع فارسی‌آموزی برشمرده شده است؛ اما گسترش زبان فارسی به عنوان یک زبان علمی در سطح بین‌المللی نیازمند یک برنامه راهبردی مشخص و راه‌های عملی برای گسترش زبان فارسی از جمله استفاده از پتانسیل‌های زبان‌های قومی برای گسترش علم است.

رجبی (۱۳۹۹) در بررسی ناکامی سیاست‌گذاری زبان ملی در اجرای برنامه پنجم توسعه پرداخته است. نتایج تحقیق وی نشان داده است که مهم‌ترین سیاست‌های زبانی در ایران (بنا بر استخراج مقولات اصلی از دل اسناد بالادستی)، شامل ممنوعیت به‌کارگیری اسامی، عناوین و اصطلاحات بیگانه، ارتقای جایگاه علمی زبان فارسی، استانداردسازی زبان فارسی و گسترش زبان فارسی در جهان است که همگی بر رویکردی اقتدارگرایانه استوارند و رفع این ناکامی، نیازمند زدودن شیوه‌های قدیمی، فهمی وسیع، اجماعی فراگیر و سیاست‌هایی خلاقانه و نگرش به آن‌ها از دریچه مسائل سیاسی بدخیم است.

ظهور رسانه‌های جدید که فراگیری از ویژگی‌های مشترک آن‌هاست، موجب شده حوزه تأثیر و تأثر زبان گسترش یابد و به‌کارگیری آن فنی‌تر و تخصصی‌تر شود. رسانه ممکن است موجب گسترش و تقویت زبان شود یا آن را تضعیف کند و از قدرت و قوت بپندازد؛ و این به میزان دانش و شیوه نگاه و عمل تولیدکنندگان متون رسانه‌ای بستگی دارد. زبان فارسی به عنوان زبان معیار باید تبدیل به زبان رسانه شود تا بتواند از قابلیت‌های رسانه و پتانسیل‌های آن استفاده کند. زبان رسانه بودن به معنای زبان ارتباطات نیز هست. اگر زبان‌های قومی و محلی نیز بتوانند در مقیاس ملی و محلی در رسانه‌ها مطرح شوند، می‌توان مجموعه بزرگ ارتباطی از زبان ملی و محلی شکل داد و قدرت تأثیرگذاری زبان

محلى و زبان ملى را افزون نمود.

در سىاست‌هاى مورد مطالعه، به دوزبانگى و زبان‌هاى قومى و محلى در آموزش و پرورش توجه ویژه شده است. نظام آموزش و پرورش ایران به طور ملموس با چندگانگى زبانى و مسائل ناشى از آن در ابعاد شناختى، عاطفى، اجتماعى و فرهنگى روبه‌روست، ولى سىاست زبانى نظام آموزشى ایران بر پایه زبان فارسى به عنوان زبان رسمى آموزش استوار است و همه دانش‌آموزان کشور فارسى‌زبان تلقى مى‌شوند. این در حالى است که در کشور ما همه کودکان در سنين شش یا هفت سالگى وضعیت زبانى یکسانى ندارند و تسلط آنان به زبان فارسى به یک اندازه نیست. با این شرایط و روند عملى آن، وجود اختلالات آموزشى به واسطه وضعیت‌هاى زبانى متفاوت اجتناب‌ناپذیر است؛ زیرا زبان (یعنى ابزار و شرط اصلى آموزش)، در اینجا به مثابه سدى از آموزش و انتقال اطلاعات ممانعت مى‌کند و بروز مشکلات عاطفى و روانى اکثر دانش‌آموزان غیرفارسى‌زبان را باعث مى‌شود.

فریره (۱۹۶۸) در کتاب «آموزش ستم‌دیدگان» در اوایل دهه هفتاد توضیح داده است که نمى‌توان کتاب‌هاى درسى را تنها بر اساس مفاهیم، زبان و نیازهاى کارشناسان و مدیرانى که با دانش‌آموزان و متعلمان بیگانه هستند، طراحی کرد. اگر دروس بر اساس نیازها و باورهاى واقعى دانش‌آموزان طراحی و اجرا نشود، مدرسه بیش از اینکه باعث توسعه بینش و دانش دانش‌آموزان شود، فرصت‌هاى زندگى را از آن‌ها مى‌گیرد و زمان و توانایى آن‌ها را هدر مى‌دهد.

موزورا (۲۰۱۶) واقعیت‌هاى ذهنى و عملى در حوزه زبان مادری را به عنوان واسطه‌ای برای آموزش در کلاس‌هاى روستایى نشان داده است. استفاده از زبان مادری، باعث درک بهتر در میان دانش‌آموزان، اتصال شکاف میان مدرسه و جامعه، بهبود تعامل میان معلم و دانش‌آموز و کمک به ایجاد هویت و خودارزشى در دانش‌آموزان مى‌شود.

درنهایت، مى‌توان گفت اهمیت ویژه و چندجانبه به زبان فارسى در سىاست‌ها قابل مشاهده است که این اهمیت و توجه در حوزه زبان‌هاى قومى کم‌تر دیده مى‌شود. بالدوف (۱۹۹۷: ۳) برنامه‌ریزى زبانى را مجموعه‌ای از اندیشه‌ها، قوانین، مقررات، آداب و عملکردها برمی‌شمارد که هدف از آن، نیل به تغییرات هدفمند زبان در جوامع، گروه‌ها و زبان‌هاست. ارتقای جایگاه و کاربرد یک زبان در فضاهاى اجتماعى و علمى، از فعالیت‌هاى مهم در راستای تحقق برنامه‌ریزى زبانى است. در این نوع برنامه‌ریزى، نقش حاکمیت در اعمال و تجویز برخى دستوالعمل‌ها اجتناب‌ناپذیر است. از جمله کارکردهاى این نوع برنامه‌ریزى، همانا یافتن وجهه و اعتبار یک زبان به عنوان زبان حرفه‌ای و زبانى با فرهنگ والا است.

منابع

- اجلالی، پرویز (۱۳۹۳). جهانی شدن و زبان فارسی: نکاتی درباره برنامه ریزی زبان ملی. مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۸(۳)، ۷۲-۶.
- اشتریان، کیومرث (۱۳۹۱). روش سیاست گذاری فرهنگی، تهران: آشنا.
- حق پناه، جعفر (۱۳۹۴). سیاست گذاری قومی در جمهوری اسلامی ایران، چگونگی، فرایند و عوامل مؤثر بر تدوین. مجله سیاست گذاری عمومی، ۱(۲)، ۸۸-۶۹.
- خالق پناه، کمال و سنائی، علی (۱۳۹۹). سیاست های زبانی و زبان های اقلیت: واکاوی جایگاه زبان های اقلیت در نظم فرهنگی - زبانی ایران مدرن (از ۱۲۸۵ ه. ش تا به امروز). فصلنامه علمی- پژوهشی زبان شناسی اجتماعی، ۳(۴)، ۷۷-۶۷.
- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۳). نقشه مهندسی فرهنگی کشور. تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۷). مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی (۲۷ آذر ۱۳۶۳-۲۹ اسفند ۱۳۹۶). تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۱). برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، مصوب اسفند ۱۳۹۱، تهران: شورای عالی آموزش و پرورش با همکاری سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی.
- رجبی، ابوالفضل (۱۳۹۹). ناکامی سیاست گذاری زبان ملی در اجرای برنامه پنجم توسعه ج.ا.ایران. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.
- سند چشم انداز ۱۴۰۴ ایران (۱۳۸۲). تهران: مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی.
- غلامی شکارسرابی، محمدرضا (۱۳۹۵). تحلیل گفتمان سیاست های قومی پس از انقلاب اسلامی (با تأکید بر دوره ۱۳۶۸-۱۳۷۶). مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی، ۶(۲۰)، ۱۲۴-۱۱۱.
- فریره، پائولو (۱۳۵۸). آموزش ستمدیدگان. ترجمه احمد بیرشک، تهران: خوارزمی.
- فکوهی، ناصر (۱۳۹۷). نوپان ایرانیسم، میراث فرهنگی و زبان مادری در ایران. مجموعه مقالات زبان مادری در گفتمان علوم اجتماعی، تهران: نقد فرهنگ.
- قریشی، فردین، عباس زاده، محمد، صدقی، ناصر، علیزاده اقدم، محمدباقر و کهنه پوشی، سیدحامد (۱۳۹۷). برساخت گفتمانی سیاست زبان در روند نوسازی ایران؛ نمونه موردی نشریه کاوه (۱۲۹۴-۱۳۰۱).
- کریمی، خسرو، ابطحی، مصطفی و مطلبی، مسعود (۱۳۹۹). سیاست گذاری قومی در جمهوری اسلامی ایران و نقش آن در امنیت و انسجام ملی. ماهنامه جامعه شناسی سیاسی ایران، ۳(۲)، ۹۰۵-۸۸۹.
- مجموعه قوانین و مقررات صداوسیما جمهوری اسلامی ایران مشتمل بر فرامین، قوانین، موافقت نامه ها و کنوانسیون های بین المللی (۱۳۹۴). تهران: معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات ریاست جمهوری.
- مجموعه مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۲). تهران: موسسه فرهنگی مدرسه برهان.
- مک گوئیگان، جیم (۱۳۸۸). بازاندری در سیاست فرهنگی. ترجمه نعمت اله فاضلی و مرتضی قلیچ، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- مهدیزاده، حسین (۱۳۸۸). مجموعه قوانین و مقررات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، معاونت حقوقی و امور مجلس.

- نظرى، على اشرف و سازمند، بهاره (۱۳۹۴). مدل‌ها و الگوهاى مدیریت تنوعات هویتى و قومى: ارائه راه‌کارهاىی برای ایران. فصلنامه سیاست‌گذارى عمومى، ۱(۱)، ۱۲۹-۱۰۷.
- نرسیسیانس، امیلیا (۱۳۹۶). زبان در گستره فرهنگ، مجموعه مقالات انسان‌شناسى زبان‌شناختى. تهران: افکار.
- Anderson, Benedict (1991). *Imagined Communities*, 2nd Ed. (1st Ed. 1983), London: Verso.
- Baldauf, R.B. (1997). *Language & language in education planning in the Pacific Basin*. Dordrecht: Kluwer.
- Bartsch, reate (1987). *Norms of Language; Theoretical and Practical Aspects*. London and New York: Longman.
- Bell, L. & Stevenson, H. (2006). *Education policy: Process, themes and impact*. Routledge.
- Banks, J. A. (2009). *The Routledge International Companion to Multicultural Education*. New York, NY: Routledge.
- Devine, M. C. (2019). *La Loi Toubon: Language Policy and Linguistic and Cultural Diversity in France* (Doctoral dissertation, figshare).
- Driedger, Martin (2006). *The Ethnic Identity, OtherGroup Attitudes, and Psycho-social Functioning of Asian American Emerging Adults from Two Contexts*. *Journal of Adolescent Research*, September, 71, 542- 568.
- Friedman, A.L. & Miles, S. (2009). *Developing stakeholder theory*. *Journal of Management Studies* 39, 1-21.
- Humphreys, P. (2009). *The Politics of Media Policy: How Political?* *journal of Research and Reflections in Education*, 4(2), 80-111.
- Hutchinson, J. (2008). "The effect of manipulated self- efficacy on perceived and sustained effort". *Journal of Applied Sport Psychology*, 20(4), 457-472.
- Jan, J. S. & Lomeli (2022). *Bilingual education: History, Politics, Theory, and Practice* (3rd Ed.). Los Angeles, CA: Bilingual Educational Services.
- Johnson, N., Lilja, N., Ashby, J. A. & Garcia, J. A. (2004). *The practice of participatory research and gender analysis in natural resource management*. In *Natural Resources Forum*, 28(3), 189-200, Blackwell Publishing Ltd.
- Lasswell, Harold D. (1956). *The Deciston Process: Seven Categories of Functional Analysis*. College park, MD: Bureau of Governmental Research, University of Maryland.
- McCarty, T. L. (2011). *Ethnography and Language Policy*. London: Routledge.
- Muzoora, M. (2016). *Peril or promise: the realities of the implementation of mother tongue/language policy in the rural primary classrooms of Uganda* (Doctoral dissertation, University of Tasmania).
- Tollefson, J.W. (1991). *Planning Language, Planning Inequality: Language Policy in the Community*. Longman, London.
- Spolsky, B. (2012). *What is language policy?* In Spolsky, B. (Ed.), *The Cambridge Handbook of Language Policy* (pp. 3-15), Cambridge: CUP

- Shohamy, E. (2006). *Language policy: hidden agendas and new approaches*. London: Routledge.
- Wimmer Andreas (2009). *Ethnic Politics and Armed Conflict*. *American Sociological Review*, 74 (April), 316-337.

References (in Persian)

- Ashtarian, Kiyomarth (2013). *Cultural Policy Method*, Tehran: Ashna Publishing.
- Collection of approvals of the Supreme Council of Education (2013). Tehran: Burhan School Cultural Institute.
- Ejlali, Parviz (2013). Globalization and Persian language: some tips about national language planning. *Iranian Journal of Social Studies*, 8(3), 6-27.
- Fakouhi, Naser (2017). *Neo Pan-Iranism, cultural heritage and mother tongue in Iran. A collection of articles on mother tongue in social science discourse*, Tehran: Naqd-e Farhang Publishing.
- Freire, Paulo (1968). *Education of the oppressed*, translated by Ahmad Birshak, Tehran: Kharazmi Publications.
- Gholami Shekarsarai, Mohammad Reza (2015). Discourse analysis of ethnic policies after the Islamic revolution (with emphasis on the period 1376-1368). *Strategic Studies of Public Policy*, 6(20), 111-124.
- Haqpanah, Jafar (2014). Ethnic politics in the Islamic Republic of Iran, how, the process and the factors influencing its formulation. *Journal of Public Policy*. 1(2), 69-88.
- Karimi, Khosrow, Abtahi, Mostafa & Metabli, Masoud (2019). Ethnic politics in the Islamic Republic of Iran and its role in national security and cohesion. *Iranian Political Sociology Monthly*, 3(2), 889-905.
- Khaliqpanah, Kamal & Sanai, Ali (2019). Language policies and minority languages: analysis of the position of minority languages in the cultural-linguistic order of modern Iran (from 1285 A.H. until today). *Scientific-Research Quarterly Journal of Sociolinguistics*. 3(4), 67-77.
- Mahdizadeh, Hossein (2008). *The set of rules and regulations of the Ministry of Culture and Islamic Guidance*. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance, Deputy Legal and Majlis Affairs
- McGuigan, Jim (2008). *Rethinking in cultural policy*, translated by Nematollah Fazeli & Morteza Qalich, Tehran: Imam Sadegh University Press.
- Nazari, Ali Ashraf & Sazmand, Spring (2014). Models and patterns of managing ethnic and identity diversity: providing solutions for Iran. *Public Policy Quarterly*, 1(1).107-129.
- Nersissians, Emilia (2016). *Language in the scope of culture, a collection of linguistic anthropology articles*, Tehran: Afkar Publishing.
- Qureshi, Fardin, Abbaszadeh, Mohammad, Sedqi, Naser, Alizadeh Aghdam, Mohammad Baqer & Kohnepoushi, Seyed Hamed (2018). *Discursive construction of language*

policy in the process of modernization of Iran, a case study of Kaveh publication (1301-1294).

- Rajabi, Abolfazl (2019). The failure of the national language policy in the implementation of the fifth development program of J.A. Iran. Master's thesis, Allameh Tabataba'i University.
- Secretariat of the Supreme Council of Cultural Revolution (2013). Map of the country's cultural engineering, Tehran: Publications of the Supreme Council of Cultural Revolution.
- Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution (2017). Approvals of the Supreme Council of the Cultural Revolution (March 29, 2016-March 27, 2016). Tehran: Publications of the Supreme Council of Cultural Revolution.
- Secretariat of the Supreme Council of Education (2013) of the National Curriculum of the Islamic Republic of Iran, approved in March 2014, Tehra: Supreme Council of Education in cooperation with the Educational Research and Planning Organization.
- The set of laws and regulations of the Islamic Republic of Iran Broadcasting including: decrees and laws, agreements and international conventions (2014). Tehran: Publication of the Vice-President of Compilation, Revision and Publication of Presidential Laws and Regulations.
- Vision Document 1404 of Iran (2003). Tehran: Islamic Council Research Center.

پروشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

The Voice of Widespread Poverty in Society (meta-analysis of poverty studies in Iran: period 2011-2023)

Jafar Hezarjaribi

Professor, Department of Cooperation and Social Welfare, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (jafar_hezar@yahoo.com)

Elham Moradinejad

(Corresponding Author)

PhD student, Department of Cooperation and Social Welfare, Faculty of Social Sciences, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran (elmong2013@gmail.com)

Abstract

The existence and continuation of poverty is a serious obstacle for the progress of society, and for this reason, knowing the state of poverty can be fruitful for coherent planning to eliminate or reduce it. The extent of poverty-related researches, along with the diversity of scientific fields in this field, has made it necessary to consolidate the results and present a systematic study in this field. The present research was conducted with a meta-composite qualitative method to examine the works related to poverty in the writings of Iranian researchers between 1390 and 1402. By collecting the articles published in the desired period of time, 40 scientific and research articles were selected from among 150 works for collecting and extracting data. The research findings showed; most research in the field of poverty is related to the field of economics. From a methodological point of view, the quantitative paradigm of the econometric model prevails, and most of the quantitative researches have examined poverty through the lens of statistics, numbers, and maps, and there is not much room for the voice of poverty and the poor, the expression of the lived experiences of the poor, and the representation of poverty. Most of the thematic part of the research has been done in the majority of general poverty (income and livelihood). Although qualitative researches are increasing in the field of poverty research, but such studies have been conducted using data or analysis of already existing works and are not closely related to the research problem. Also, in the subject area with a lack of research on poverty in the field of women, children, ability poverty, hidden and widespread poverty, and the normalization of this issue as a part of the daily life experience due to special social events (coronavirus, economic sanctions and rampant inflation). We are facing the results of various studies show; In the last years of the 90s, with the increasing spread of poverty throughout society, a new form of poverty in the form of the experience of poverty among social groups under the title of widespread poverty is evident, which can result from the weakness of the economic situation, the reduction of social well-being and the spread of social harms. Conditions are available.

Keywords: Poverty, Capability Poverty, Invisible Poverty, Widespread Poverty, Social Welfare, Social Damages.

Social Problems of Iran

Journal, Vol. 15, No. 1, Spring 2024, 253-287.

Received: 22/1/2024 Accepted: 4/4/2024

Extended abstract

1. Introduction

Poverty is one of the most pressing issues facing development in many countries of the world. The continuation of poverty is related to its expansion in different social groups, and if it continues in a society, one can witness the fall of different classes of society to the lower class every day, and its various manifestations can be observed in the society and among different groups. The report of the Majlis Research Center states that in 2017 onwards, people spend most of their income on food and housing, and on the other hand, they are unable to spend their income on other matters related to education, recreation and travel. In the report of the Majlis Research Center, which refers to the fall of social groups into the trap of poverty during the last decade, it is stated that in addition to the official reports of the spread of poverty, scientific and academic circles have also pointed to this. For this purpose, the current research aims to answer these questions by considering the increasing poverty as a part of the daily experience or the Iranian person's concern about its experience, through the study and review of the researches conducted in relation to poverty, from what theoretical and methodological angle the studies conducted.

2. Method

The purpose of this research is to review and examine the findings of some important researches in the field of poverty. The research is practical in terms of purpose. To achieve the goal of the research, a meta-composite method has been used. Meta-synthesis is a type of qualitative study that examines information and findings extracted from other studies with a related and similar topic and tries to harmonize the results of different studies (Hunter and Schmidt, 2004). Actually; Metasynthesis is a type of qualitative study with the aim of integrating the interpretation of the main findings of selected studies in order to create comprehensive and interpretive findings. The total number of articles published in the given period of time in the mentioned quarterly journals was 150 works related to the subject of the current research. With the aim of reducing and extracting data based on several criteria, including 1- The place of publication of the article in question: Acceptance articles in reference databases, scientific journals and research 2- The topic in question: Designing the model that governs the study of poverty. 3- The general scope of the research: The research carried out inside the country of Iran. 4- The time frame of the research: researches of the last decade 1390-1402. According to these cases, the number of 40 works that were most consistent with the stated principles were selected

3. Findings

The results show that economics (27.5 percent), sociology (20 percent), geography (17.5 percent), social welfare (12.5 percent), and cultural studies (10 percent) have the highest content production in the field of poverty, respectively, and political science fields, Theology and communication sciences each have the lowest production of poverty content during a decade with 2.5%. From the total of 40 works selected in this field, 6 equivalent works (15%) with qualitative-documentary method, 6 works (15%) with quantitative-econometric method, 5 works (12.5%) with quantitative-spatial analysis method and 5 The effect (12.5 percent) has been done by quantitative-surveillance method. The remaining 3 works (7.5%) with the qualitative method of contextual theory, 2 works (5%) with the methods of content analysis and discourse analysis, and the rest of the works with other qualitative methods including Delphi method, secondary analysis, theme analysis, semiotics, narrative analysis and Ethnography has been done. In addition, 5 works (12.5%) have been done using a combined (quantitative-qualitative) method. Based on the results, it seems that the qualitative approach of the documentary-library type is the dominant paradigm of poverty research in the last decade, and quantitative approaches with econometric priority followed by spatial analysis and survey are the dominant quantitative paradigm in poverty research, most of the knowledge of poverty is in the field of general poverty.

4. Conclusion

Poverty is not the only experience of a certain group of disabled, low-income or unemployed and illiterate people who live on the outskirts of cities and slums. In fact, poverty is not something separate from the society in a certain corner and limited to a group of people in a centralized way; Rather, poverty is a fluid matter and the daily experience of people in social life, who may be afraid of losing their capital every day during economic fluctuations, or they only rely on an income that is sufficient for their food items and basic needs, and they are deprived of the opportunity to save and have a long-term economic life. are. Therefore, what has happened in the area of poverty during the last decade is an increasing and widespread poverty that has spread throughout society and is caused by social events such as inflation, high prices. Corona Economic sanctions. have become a daily experience and a part of the social life of the members of the society. Therefore, the issue is about the economic, political and social cycles that reproduce poverty in the society and the methods of dealing with it, not knowing the type of poverty or specific poverty groups.